

Hanuman Bahuk Gujarati

હનુમાન બહુક ગુજરાતી

છપ્પય

સિંધુ તરન, સિય-સોય હરન, રબિ બાલ બરન તનુ ।

ભુજ બિસાલ, મૂરતિ કરાલ કાલહુ કો કાલ જનુ ॥

ગહન-દહન-નિરદહન લંક નિઃસંક, બંક-ભુવ ।

જાતુધાન-બલવાન માન-મદ-દવન પવનસુવ ॥

કહ તુલસિદાસ સેવત સુલભ સેવક હિત સન્તત નિકટ ।

ગુન ગનત, નમત, સુમિરત જપત સમન સકલ-સંકટ-વિકટ ॥૧॥

અર્થ: તેમનો શરીરનો રંગ સૂર્યની ઉદય વખત જેવો છે, તે સમુદ્રને પાર કરી શ્રીજાનકીજીના દુઃખને દૂર કર્યો છે, તેમના હાથો આકાશ સુધી પહોંચે છે, તેમનો રૂપ ડરાવતો છે અને તે કાળની સાથે પણ કાળ છે. તે લંકાનું ઊંડું જે જળતું ન હતું, તેમને જળવું સારું છે, તેમના ઢોળની બહુધા છે, અને તે રાક્ષસોનું અહંકાર અને ગર્વ નાશ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે. તુલસીદાસજી કહે છે – તે શ્રીપવનકુમારની સેવા કરવા માટે ખૂબ યોગ્ય છે, તે હંમેશા તેમના ભક્તો સાથે છે અને તેમની બહુદરુપ ભયાનક સંકટો ને ગુણ-ગાણ, પ્રણામ, ધ્યાન, અને નામ જપની માધ્યમથી દૂર કરવાનું સારું છે.

સ્વર્ન-સૈલ-સંકાસ કોટિ-રવિ તરુન તેજ ધન ।

ઉર વિસાલ ભુજ દણ્ડ યણ્ડ નખ-વજતન ॥

પિંગ નયન, ભૂકુટી કરાલ રસના દસનાનન ।

કપિસ કેસ કરકસ લંગૂર, બલ-દલ-બલ-ભાનન ॥

કહ તુલસિદાસ બસ જાસુ ઉર મારુતસુત મૂરતિ વિકટ ।

સંતાપ પાપ તેહિ પુરુષ પહિ સપનેહું નહિ આવત નિકટ ॥૨॥

અર્થ: તેનું શરીર સુવર્ણ પર્વત (સુમેરુ) જેવું છે, જેનો પ્રકાશ સૂર્ય જેવો તેજસ્વી છે, તેનું હૃદય વિશાળ છે, અત્યંત બળવાન બાહુઓ છે અને તેના નખ વીજળીના અવાજ જેવા તીક્ષ્ણ છે. તેની આંખો, જીભ, દાંત અને ઉગ્ર ચહેરો છે, તેના વાળ ભૂરા છે, અને તેની પૂંછડીમાં દુષ્ટોની સેનાનો નાશ કરવાની શક્તિ છે. તુલસીદાસ કહે છે – જે વ્યક્તિના હૃદયમાં શ્રી પવન કુમારની ભયંકર મૂર્તિ રહે છે, તેને સ્વપ્નમાં પણ દુઃખ અને પાપનું સ્વપ્ન નથી આવતું.

ઝૂલના

પચ્યમુખ-છઃમુખ ભૃગુ મુખ્ય ભટ અસુર સુર, સર્વ સરિ સમર સમરત્ય સૂરો ।

બાંકુરો બીર બિરુદૈત બિરુદાવલી, બેદ બંદી બદત પૈજપૂરો ॥

જાસુ ગુનગાથ રઘુનાથ કહ જાસુબલ, બિપુલ જલ ભરિત જગ જલધિ ઝૂરો ।

દુવન દલ દમન કો કૌન તુલસીસ હૈ, પવન કો પૂત રજપૂત રુરો ॥૩॥

અર્થ: શિવ, સ્વામી-કાર્તિક, પરશુરામ, રાક્ષસો અને દેવતાઓનો સમૂહ યુદ્ધના મહાસાગરને પાર કરવા સક્ષમ યોદ્ધાઓ છે. વેદ કહે છે તેમ, પૂજનીય કહે છે – તમે ચારેબાજુ ખ્યાતિ અને કીર્તિ સાથે મહાન છો, સંપૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા ધરાવો છો. રઘુનાથજીએ પોતાના ગુણોની વાર્તા કહી અને પોતાની અપાર બહાદુરીથી સમુદ્રનું પાણી પણ સુકવી નાખ્યું. તુલસીના સ્વામી સુંદર રાજપૂત (પવનકુમાર) વિના અન્ય કોઈની પાસે રાક્ષસોની સેનાનો નાશ કરવાની શક્યતા નથી. (બીજું કોઈ નહિ)

ધનાક્ષરી

ભાનુસૌ પઢ઼ન હનુમાન ગએ ભાનુમન, અનુમાનિ સિસુ કેલિ કિયો ફેર ફારસો ।

પાછિલે પગનિ ગમ ગગન મગન મન, કમ કો ન ભ્રમ કપિ બાલક બિહાર સો ॥

કૌતુક બિલોકિ લોકપાલ હરિહર વિધિ, લોચનનિ ચકાયૌધી ચિત્તનિ ખબાર સો।

બલ કૈંધો બીર રસ ધીરજ કે, સાહસ કે, તુલસી સરીર ધરે સબનિ સાર સો ॥૪॥

અર્થ: હનુમાનજી સૂર્યદેવ પાસે જઈને અભ્યાસ કરવા માંગતા હતા, પરંતુ બાળકોને રમતા જોઈને સૂર્યદેવે તેમની સાથે અભ્યાસ કરવાનું વિચાર્યું નહીં (તેમણે બહાનું કાઢ્યું કે હું સ્થિર રહી શકતો નથી અને જોયા વિના ભણાવવું અશક્ય છે). હનુમાનજી ભાસ્કર તરફ વળ્યા અને બાળકોના રમતની જેમ પાછળના પગ સાથે આકાશ તરફ પ્રયાણ કર્યું, અને આ પછી તેમણે શિક્ષણમાં કોઈપણ પ્રકારની મૂંઝવણ ન કરી. આ અનોખી રમત જોઈને ઈન્દ્ર અને અન્ય લોકપાલો, વિષ્ણુ, રુદ્ર અને બ્રહ્મા આશ્ચર્યથી ભરાઈ ગયા અને તેમના મનમાં ભારે ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થયો. તુલસીદાસજી કહે છે- બધા વિચારવા લાગ્યા કે હનુમાનજીને ન તો શક્તિનું જ્ઞાન હતું, ન તો તેઓ બહાદુરીની ભાવના જાણતા હતા, ન તેમનામાં ધૈર્યનું જ્ઞાન હતું, ન હિમતનું જ્ઞાન હતું અને ન તો તેમનામાં કોઈ લાગણી હતી. શરીર, પરંતુ તેમ છતાં તેણે તે અદ્ભુત પરાક્રમ કેવી રીતે પૂર્ણ કર્યું?

ભારત મેં પારથ કે રથ કેથૂ કપિરાજ, ગાજ્યો સુનિ કુરુરાજ દલ હલ બલ ભો ।

કલ્હો દ્રોન ભીષમ સમીર સુત મહાબીર, બીર-રસ-બારિ-નિધિ જાકો બલ જલ ભો ॥

બાનર સુભાય બાલ કેલિ ભૂમિ ભાનુ લાગિ, ફલંગ ફલંગ હૂતે ઘાટિ નભ તલ ભો ।

નાઈ-નાઈ-માથ જોરિ-જોરિ હાથ જોધા જો હૈ, હનુમાન દેખે જગજીવન કો ફલ ભો ॥૫॥

અર્થ: મહાભારતમાં હનુમાનજી અર્જુનના રથના ધ્વજ પર ગર્જના કરતા હતા. પરિણામે દુર્યોધનની સેનામાં ગભરાટ ફેલાઈ ગયો. દ્રોણાચાર્ય અને ભીષ્મ-પિતામહે જણાવ્યું કે હનુમાનજી ખૂબ જ શક્તિશાળી છે અને તેમની શક્તિ સમુદ્રના પાણી જેવી છે. તેણે રમત દરમિયાન પૃથ્વીથી સૂર્યનું અંતર ઘટાડી દીધું હતું. હનુમાનજીને જોઈને બધા યોદ્ધાઓએ તેમની પ્રશંસા કરી. આ રીતે હનુમાનજીના દર્શન કરીને તેમને સંસારમાં રહેવાનું ફળ મળ્યું.

ગો-પદ પયોધિ કરિ, હોલિકા જ્યો લાઈ વંક, નિપટ નિ:સંક પર પુર ગલ બલ ભો ।

દ્રોન સો પહાર લિયો ખ્યાલ હી ઉખારિ કર, કંદુક જ્યો કપિ ખેલ બેલ કેસો ફલ ભો ॥

સંકટ સમાજ અસમંજસ ભો રામ રાજ, કાજ જુગ પૂગનિ કો કરતવ પલ ભો ।

સાહસી સમત્ય તુલસી કો નાઈ જા કી બાઈ, લોક પાલ પાલન કો ફિર થિર થલ ભો ॥૬॥

અર્થ: ગાયની જેમ સાગરને ડરાવવાની સાથે તેણે હનુમાનની જેમ બહાદુરીથી લંકાની હોલિકા જેવી સલામત નગરીને બાળી નાખી, દુશ્મન નગરીમાં હલચલ મચાવી દીધી. તેઓ રમતમાં ભારે પર્વતીય ડ્રોનને ઉપાડવામાં માહિર હતા, જાણે કે તેઓ બોલ ફેંકે છે. આ કપિરાજ માટે વેલા-ફળની જેમ રમત સામગ્રી બની ગઈ. રામ-રાજ્યમાં જે અનંત મુશ્કેલી (લક્ષ્મણની શક્તિ) વિના આવ્યો, તેણે એક ક્ષણમાં યુગના તમામ કાર્યોને તેની મુઠ્ઠીમાં લાવી દીધા. તુલસીના સ્વામી ખૂબ જ બહાદુર અને શક્તિશાળી છે, તેમના શક્તિશાળી હાથ લોકપાલોને સુરક્ષિત રાખવામાં અને સ્થિર ટેકો આપવામાં મદદ કરે છે.

કમઠ કી પીઠિ જાકે ગોડનિ કી ગાડ઼્્યૈ માનો, નાપ કે ભાજન ભરિ જલ નિધિ જલ ભો ।

જાતુધાન દાવન પરાવન કો દુર્ગ ભયો, મહા મીન બાસ તિમિ તોમનિ કો થલ ભો ॥

કુમ્ભકરન રાવન પયોદ નાદ ઈધન કો, તુલસી પ્રતાપ જાકો પ્રબલ અનલ ભો ।

ભીષમ કહત મેરે અનુમાન હનુમાન, સારિખો ત્રિકાલ ન ત્રિલોક મહાબલ ભો ॥૭॥

અર્થ: કાયબાની પીઠ પર તેના પગના નિશાન સમુદ્રના પાણીને ભરવા માટેના સંકેત જેવા હતા, જાણે કે તે પાણી ભરવાનું જહાજ હોય. રાક્ષસોના પરાજય સમયે, સમુદ્ર વાસ્તવમાં તેમનું આશ્રય બની ગયું હતું, અને વિવિધ મોટી માછલીઓનું ઘર બની ગયું હતું. તુલસીદાસજી કહે છે કે તેમની શક્તિએ રાવણ, કુંભકર્ણ અને મેઘનાદને અગ્નિની જેમ ઉગ્ર રીતે બાળવામાં મદદ કરી હતી. ભીષ્મપિતામહા કહે છે કે મારી સમજ પ્રમાણે ત્રણેય કાળ અને ત્રણેય લોકમાં હનુમાનજી જેવો શક્તિશાળી બીજો કોઈ નથી.

દૂત રામ રાય કી સપૂત પૂત પૌનકી તૂ, અંજની કી નન્દન પ્રતાપ ભૂરિ ભાનુ સો ।

સીય-સોય-સમન, દુરિત દોષ દમન, સરન આયે અવન લખન પ્રિય પ્રાણ સો ॥

દસમુખ દુસહ દરિદ્ર દરિબે કી ભયો, પ્રકટ તિલોક ઓક તુલસી નિધાન સો ।

જ્ઞાન ગુનવાન બલવાન સેવા સાવધાન, સાહેબ સુજાન ઉર આનુ હનુમાન સો ॥૮॥

અર્થ: તમે એ હનુમાનજી છો, જે રાજા રામચંદ્રજીના દૂત, પવનના પુત્ર, અંજની દેવીના પુત્ર છે અને તમારું તેજ સૂર્ય જેવું છે. તમે સીતાજીના દુઃખને દૂર કરનાર, પાપો અને દોષોને દૂર કરનાર અને શરણાગતિ કરનારાઓના રક્ષક છો અને લક્ષ્મણજીને પોતાના જીવ જેવા પ્રિય છો. તુલસીદાસજીના કહેવા પ્રમાણે, તમે ત્રણેય લોકમાં રાવણ જેવા ગરીબ અને દુઃખીનો નાશ કરવા માટે પ્રગટ થાઓ છો. હે લોકો! તમારે તમારા હૃદયમાં એક બુદ્ધિશાળી, ગુણવાન અને સેવામાં નિપુણ, હનુમાનજી જેવા ચતુર ગુરુને સ્થાન આપવું જોઈએ.

દવન દુવન દલ ભુવન બિદિત બલ, બેદ જસ ગાવત બિબુધ બંદી છોર કી ।

પાપ તાપ તિમિર તુહિન નિઘટન પટુ, સેવક સરોરુહ સુખદ ભાનુ ભોર કી ॥

લોક પરલોક તેં બિસોક સપને ન સોક, તુલસી કે હિયે હૈ ભરોસો એક ઓર કી ।

રામ કી દુલારો દાસ બામદેવ કી નિવાસા નામ કલિ કામતરુ કેસરી કિસોર કી ॥૯॥

અર્થ: રાક્ષસોના સૈન્યનો નાશ કરવામાં જેની વીરતા વિશ્વવિખ્યાત છે અને જે વેદના ગુણગાન ગાય છે, તેઓ કહે છે કે આ જગતમાં પવનકુમાર સિવાય બીજું કોણ દેવોને કારાવાસમાંથી મુક્ત કરી શકે? તમે પાપોના અંધકાર અને દુઃખના રૂપમાં હિમ ઘટાડવામાં નિપુણ અને સેવક બન્યા છો. તમે વહેલી સવારના સૂર્ય જેવા છો, કમળને પ્રસન્ન કરવા સક્ષમ છો. તુલસીદાસ જીને તેમના હૃદયમાં હનુમાનજી પર માત્ર શ્રદ્ધા છે, તેઓ સપનામાં પણ આ લોક અને પરલોકની ચિંતા કરતા નથી, અને તેઓ દુઃખમુક્ત છે. રામચંદ્રજીના પ્રિય અને શિવનું સ્વરૂપ (અગિયાર રુદ્રોમાંના એક) કેસરી-નંદનનું નામ કલિકાલમાં કલ્પ-વૃક્ષ જેવું છે.

મહાબલ સીમ મહા ભીમ મહાબાન ઇત, મહાબીર બિદિત બરાયો રઘુબીર કી ।

કુલિસ કઠોર તનુ જોર પરૈ રોર રન, કરુના કલિત મન ધારમિક ધીર કી ॥

દુર્જન કી કાલસો કરાલ પાલ સજ્જન કી, સુમિરે હરન હાર તુલસી કી પીર કી ।

સીય-સુખ-દાયક દુલારો રઘુનાયક કી, સેવક સહાયક હૈ સાહસી સમીર કી ॥૧૦॥

અર્થ: તમે અપાર શૌર્ય અને બહાદુરીનું પ્રતિક છો, તમારું જબરદસ્ત શારીરિક સ્વરૂપ વીજળીના અવાજ જેવું છે, અને તમારી શક્તિ યુદ્ધના મેદાનમાં અરાજકતા પેદા કરવા માટે પ્રખ્યાત છે. તમે સુંદર કરુણા અને ધૈર્યના પ્રતીક છો, અને તમારી માનસિકતા ધર્મનું પાલન કરવા માટે પ્રખ્યાત છે. તમે દુષ્ટો માટે ઉગ્ર છો, ઉમદાને બચાવો છો, અને તમારી સ્મૃતિ બેસિલને તેના દુઃખને દૂર કરવામાં મદદ કરે છે. તમે રઘુનાથજીના પ્રિય સીતાજીને સુખ આપનાર છો અને પવન પુત્ર સેવકોને મદદ કરવામાં ખૂબ હિમતવાન છો.

રચિબે કો બિધિ જૈસે, પાલિબે કો હરિ હર, મીય મારિબે કો, જ્યાઈબે કો સુધાપાન ભો ।

ધરિબે કો ધરનિ, તરનિ તમ દલિબે કો, સોખિબે કૃસાનુ પોષિબે કો હિમ ભાનુ ભો ॥

ખલ દુઃખ દોષિબે કો, જન પરિતોષિબે કો, માંગિબો મલીનતા કો મોદક દુદાન ભો ।

આરત કી આરતિ નિવારિબે કો તિહૂં પુર, તુલસી કો સાહેબ હઠીલો હનુમાન ભો ॥૧૧॥

અર્થ: તમે સર્જન માટે બ્રહ્મા, જાળવણી માટે વિષ્ણુ, હત્યા માટે રુદ્ર અને જીવનને પુનર્જીવિત કરવા માટે અમૃત જેવા છો; તમે પૃથ્વીની જાળવણીમાં, અંધકારને દૂર કરવામાં, સુખ આપવામાં, પોષણ કરવામાં અને દુષ્ટોને શણગારવામાં મદદ કરો છો અને તમે સેવકોની મનોકામના પૂર્ણ કરવામાં મોદક (મીઠાઈ) આપનાર છો. તુલસીના ભગવાન હનુમાન ત્રણેય લોકમાં પીડિત લોકોના દુઃખને દૂર કરવા માટે સંકલ્પબદ્ધ છે.

સેવક સ્યોકાઈ જાનિ જાનકીસ માને કાનિ, સાનુકૂલ સૂલપાનિ નવૈ નાથ નાંક કો ।

દેવી દેવ દાનવ દયાવને હૈ જોરૈં હાથ, બાપુરે બરાક કહા ઓર રાજા રાંક કો ॥

જાગત સોવત બૈઠે બાગત બિનોદ મોદ, તાકે જો અનર્થ સો સમર્થ એક આંક કો ।

સબ દિન રુરો પરૈ પૂરો જહાં તહાં તાહિ, જાકે હૈ ભરોસો હિયે હનુમાન હાંક કો ॥૧૨॥

અર્થ: જાનકીનાથ, હનુમાનજીની સેવાને સમજીને, અચકાયા, એટલે કે તેમની કૃતજ્ઞતાથી ડરી ગયા, અને તેમણે શિવની બાજુમાં રહેવાનું પસંદ કર્યું, જ્યાં ઈન્દ્ર સ્વર્ગના સ્વામી છે. દેવો અને દાનવો બધા દયાના પ્રતીક તરીકે હાથ જોડે છે, તેમ છતાં તે જાણીને કે નિઃશંક રાજા કોણ છે. આ સિદ્ધાંતને સમર્થન આપે છે કે હનુમાનજીના સેવકની વિરુદ્ધ કોણ હોઈ શકે, જે જાગતા, સૂતા, બેસતા, ચાલતા અને રમતી વખતે તેમની સેવામાં ખુશ રહે છે. તેઓ આ ભવ્ય સિદ્ધાંતને સમર્થન આપે છે કે જેમના હૃદયમાં અંજની કુમાર માટે ભક્તિ છે.

સાનુગ સગૌરિ સાનુકૂલ સૂલપાનિ તાહિ, લોકપાલ સકલ લખન રામ જાનકી ।

લોક પરલોક કો બિસોક સો તિલોક તાહિ, તુલસી તમાઇ કહા કાહૂ બીર આનકી ॥

કેસરી કિસોર બન્દીછોર કે નેવાજે સબ, કીરતિ બિમલ કપિ કરુનાનિધાન કી ।

બાલક જ્યો પાલિ હૈં કૃપાલુ મુનિ સિદ્ધતા કો, જાકે હિયે હુલસતિ હાંક હનુમાન કી ॥૧૩॥

અર્થ: જેના હૃદયમાં હનુમાનજીની ભક્તિ છે, ભગવાન શંકર, સર્વ લોકપાલ, શ્રી રામચંદ્ર, જાનકી અને લક્ષ્મણજી તેમના સેવકો અને પાર્વતીજી સાથે પ્રસન્ન છે. તુલસીદાસજી કહે છે કે તો પછી જે માણસ ત્રણે લોકમાં યોદ્ધાના આશ્રયમાં છે તેને આ લોક અને પરલોકમાં દુઃખ શા માટે? કેસરી-નંદન, દયાના અવતાર એવા હનુમાનજીના પ્રસન્નતાના કારણે તમામ ઋષિ-મુનિઓ તે વ્યક્તિ પર દયા કરે છે અને તેને બાળકની જેમ ઉછેરે છે. આમ, કપીશ્વરની કીર્તિ બીજા જેટલી શુદ્ધ છે.

કરુનાનિધાન બલબુદ્ધિ કે નિધાન હૌ, મહિમા નિધાન ગુનજ્ઞાન કે નિધાન હૌ ।

બામ દેવ રુપ ભૂપ રામ કે સનેહી, નામ, લેત દેત અર્થ ધર્મ કામ નિરબાન હૌ ॥

આપને પ્રભાવ સીતારામ કે સુભાવ સીલ, લોક બેદ બિધિ કે બિદૂષ હનુમાન હૌ ।

મન કી બચન કી કરમ કી તિહૂં પ્રકાર, તુલસી તિહારો તુમ સાહેબ સુજાન હૌ ॥૧૪॥

અર્થ: તમે દયાના સ્ત્રોત છો, શાણપણ અને શક્તિનો ખજાનો છો, આનંદનું મંદિર અને ગુણ અને જ્ઞાનનું રત્ન છો; તમે શંકરજીના સ્વરૂપ અને નામમાં અર્થ, ધર્મ, કામ અને મોક્ષના પ્રદાતા રાજા રામચંદ્રના પ્રિય છો. હે હનુમાનજી! તમારી શક્તિથી તમે શ્રી રઘુનાથજીના આચરણ-સ્વભાવ, જાહેર-નિયમો અને વેદ-નિયમો વિશે જાણકાર છો. તુલસી મન, વાણી અને ક્રિયાના તમામ પાસાઓમાં તમારા માટે વફાદાર છે, અને તમે એક ચતુર માસ્ટર છો, જે અંદર અને બહારના બધા રહસ્યોને જાણતા હોય છે.

મન કી અગમ તન સુગમ કિયે કપીસ, કાજ મહારાજ કે સમાજ સાજ સાજે હૈં ।

દેવબંદી છોર રનરોર કેસરી કિસોર, જુગ જુગ જગ તેરે બિરદ બિરાજે હૈં ।

બીર બરજોર ઘટિ જોર તુલસી કી ઓર, સુનિ સકુયાને સાધુ ખલ ગન ગાજે હૈં ।

બિગરી સૈવાર અંજની કુમાર કીજે મોહિ, જૈસે હોત આયે હનુમાન કે નિવાજે હૈં ॥૧૫॥

અર્થ: હે કપિરાજ ! જે લોકોના મનમાં દુર્ભાગ્ય હતું તે તમામ લોકો સાથે તમે ભગવાન રામનું કાર્ય સરળ બનાવ્યું. હે કેશરીકુમાર! તમે દેવતાઓના મુક્તિદાતા છો, યુદ્ધભૂમિને ઉત્સાહથી ભરી દેનારા છો અને તમારી કીર્તિ સદીઓથી વિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ છે. તમે એક અદ્ભુત યોદ્ધા છો! તુલસી માટે તારું બળ કેમ ઓછું થયું, જે સાંભળીને ઋષિમુનિઓ પણ પ્રસન્ન થાય છે અને દુષ્ટો પણ તૃપ્ત થાય છે? હે અંજનીકુમાર! મારી ભૂલ સુધારજો, કારણ કે તમારી સ્વીકૃતિથી તે સુધારાઈ ગઈ છે.

સવૈયા

જાન સિરોમનિ હો હનુમાન સદા જન કે મન બાસ તિહારો ।

ढ़्कारो ब्रिगारो मैं काको कडा केहि कारन भीऊत हौं तो तिहारो ॥

સાહેબ સેવક નાતે તો હાતો કિયો સો તહાં તુલસી કો ન ચારો ।

दोष सुनाये तैं आगेहुँ को डोशियार हैं हौं मन तो डिय डारो ॥१६॥

અર્થ: હે ભગવાન હનુમાન! તમે સર્વશ્રેષ્ઠ જ્ઞાન છો અને હંમેશા તમારા સેવકોના હૃદયમાં નિવાસ કરો છો. હું કોઈને શું નુકસાન કરું છું કે નુકસાન કરું છું તે અંગે તુલસીનો કોઈ આદેશ નથી. મારું મન હાર્યું હોવા છતાં, કૃપા કરીને મારો ગુનો સાંભળો, જેથી હું ભવિષ્ય માટે સજાગ રહી શકું.

તેરે થપૈ ઉથપૈ ન મહેસ, થપૈ થિર કો કપિ જે ઉર ઘાલે ।

તેરે નિબાજે ગરીબ નિબાજ બિરાજત બૈરિન કે ઉર સાલે ॥

સંકટ સોચ સબૈ તુલસી લિયે નામ ફટૈ મકરી કે સે જાલે ।

બૂઢ ભયે બલિ મેરિહિ બાર, કિ હારિ પરે બહુતૈ નત પાલે ॥૧૭॥

અર્થ: હે વાનર રાજા! ભગવાન શંકર પણ તમારા આગમનથી નાશ પામી શકતા નથી, અને તમે જે ઘરનો નાશ કર્યો હતો તે અન્ય કોઈ કેવી રીતે વસાવશે? ઓ ગરીબ માણસ! જેઓ તમારા પ્રસન્ન થવાથી દુઃખમાં બેસે છે, તેઓ ખરેખર શત્રુઓના હૃદયમાં દુઃખ સમાન પૂજનીય છે. તુલસીદાસજી કહે છે કે તમારું નામ લેવાથી કરોળિયાના જાળાની જેમ તમામ સંકટ અને સંદેહ નાશ પામે છે. બલિહારી! તમે મારા કરતા મોટા થયા છો કે પછી આટલા બધા ગરીબોને અનુસરીને કંટાળી ગયા છો? (બાળકોને ઉછેરવામાં તેઓ થોડા ઢીલા છે).

સિંધુ તરે બડ઼્એ બીર દલે બલ, જારે હૈં લંક સે બંક મવાસે ।

તૈં રનિ કેહરિ કેહરિ કે બિદલે અરિ કુંજર છેલ છવાસે ॥

તોસો સમત્ય સુસાહેબ સેઈ સહૈ તુલસી દુખ દોષ દવા સે ।

બાનરબાજ ! બઢ્ઢે ખલ ખેચર, લીજત ક્યો ન લપેટિ લવાસે ॥૧૮॥

અર્થ: તમે સમુદ્ર પાર કર્યો, વિશાળ રાક્ષસોનો વધ કર્યો અને લંકા જેવા ભયંકર કિલ્લાને બાળી નાખ્યો. હે યુદ્ધના વાસ્તવિક સિંહ! તે રાક્ષસો બાળ હાથીઓ જેવા દુશ્મનો હતા, પરંતુ તમે તેમનો સંપૂર્ણ નાશ કર્યો. નિર્દોષ અને સંપૂર્ણ ગુરુની સેવા કરતી વખતે તમે તુલસીનો અપરાધ અને દુઃખ સહન કરો છો (આ ખરેખર આશ્ચર્યજનક છે). હે વાનર જેવા વાયુ પુત્ર! ઘણા દુષ્ટ લોકો વૃક્ષોના રૂપમાં છુપાયેલા છે, તમારે તેમને પક્ષીઓની જેમ પકડવા જોઈએ.

અચ્છ વિમર્દન કાનન ભાનિ દસાનન આનન ભા ન નિહારો ।

બારિદનાદ અકંપન કુંભકરન સે કુજ્જર કેહરિ વારો ॥

રામ પ્રતાપ હુતાસન, કચ્છ, વિપચ્છ, સમીર સમીર દુવારો ।

પાપ તે સાપ તે તાપ તિહૂં તે સદા તુલસી કહ સો રખવારો ॥૧૯॥

અર્થ: હે હનુમાનજી, જેણે અક્ષયકુમારને હરાવ્યા! તમે અશોક બાગનો નાશ કર્યો, અને રાવણ જેવા શક્તિશાળી યોદ્ધા તરફ એક વાર પણ જોયું નહિ, એટલે કે તમે તેને કોઈ મહત્વ ન આપ્યું. મેઘનાદ, અકંપન અને કુંભકર્ણ જેવા મહાન નાયકોના જીવન સંમેલનમાં તમે બાળકો જેવા છો. રાવણના ત્રણ મહાન શક્તિશાળી પુત્રો સામે ભગવાન રામની મહાનતા અગ્નિ સમાન છે અને પવનના પુત્ર હનુમાન તેમના માટે પવન સમાન છે. તે એક છે જે હંમેશા તુલસીદાસને પાપ, શ્રાપ અને દુઃખોથી બચાવે છે.

ધનાક્ષરી

જાનત જહાન હનુમાન કો નિવાજ્યો જન, મન અનુમાનિ બલિ બોલ ન બિસારિયે ।

સેવા જોગ તુલસી કબહૂં કહા ચૂક પરી, સાહેબ સુભાવ કપિ સાહિબી સંભારિયે ॥

અપરાધી જાનિ કીજૈ સાસતિ સહસ ભાન્તિ, મોદક મરૈ જો તાહિ માહુર ન મારિયે ।

સાહસી સમીર કે દુવારે રઘુબીર જૂ કે, બાંહ પીર મહાબીર બેગિ હી નિવારિયે ॥૨૦॥

અર્થ: હે ભગવાન હનુમાન! હું મુશ્કેલીમાં છું, કૃપા કરીને તમારું વચન ભૂલશો નહીં. તેના વિશે વિચારો જે વિશ્વને જાણે છે, તમારો ભક્ત છે, હંમેશા નમ્ર અને સુખી છે. હે સ્વામી કપિરાજ ! શું તુલસી ક્યારેય તમારી સેવાને લાયક હતી? જો કોઈ ભૂલ હોય તો મને ક્ષમા કરજો, પણ તમારા ભક્તનું ધ્યાન રાખજો. જો તમે

મને પાપી માનો છો, તો કૃપા કરીને મને સખત સજા કરો, પરંતુ જે તમને મીઠાઈ આપવા તૈયાર છે અને મૃત્યુની આરે છે તેને નુકસાન ન કરો. હે પરાક્રમી અને હિમતવાન હનુમાન, ભગવાન રઘુનાથના પ્રિય! મહેરબાની કરીને મારા હાથનો દુખાવો તરત જ દૂર કરો.

બાલક બિલોકિ, બલિ બારેં તેં આપનો કિયો, દીનબન્ધુ દયા કીન્હીં નિરુપાધિ ન્યારિયે ।

રાવરો ભરોસો તુલસી કે, રાવરોઈ બલ, આસ રાવરીયૈ દાસ રાવરો વિચારિયે ॥

બડ્ઓ બિકરાલ કલિ કાકો ન બિહાલ કિયો, માથે પગુ બલિ કો નિહારિ સો નિબારિયે ।

કેસરી કિસોર રનરોર બરજોર બીર, બાંહ પીર રાહુ માતુ જ્યો પછારિ મારિયે ॥૨૧॥

અર્થ: હે મિત્રો! હું બાલી છું, અને જ્યારે તમે તે બાળકને જોયો, ત્યારે તમે તેને ટેકો આપવાનું નક્કી કર્યું અને કોઈપણ જાળ અને ભ્રમણા વિના, તમે તેને અજોડ કરુણા દર્શાવી. સાચે જ, તુલસી તમારા ભક્ત છે અને તેને તમારામાં, તમારી શક્તિ અને આશામાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. કોઈ પણ ભયંકર કાળથી કોને અશાંત નથી બનાવાઈ? કૃપા કરીને મારા માથા પર આ મહાશક્તિના પગને જુઓ અને તેને ત્યાંથી દૂર કરો. હે કેશરી પુત્ર, પરાક્રમી યોદ્ધા! તમે યુદ્ધમાં હલચલ મયાવનાર છો, રાહુ માતા સિંહિકાની જેમ હાથની પીડાને હરાવો છો.

ઉથપે થપનથિર થપે ઉથપનહાર, કેસરી કુમાર બલ આપનો સંબારિયે ।

રામ કે ગુલામનિ કો કામ તરુ રામદૂત, મોસે દીન દૂબરે કો તકિયા તિહારિયે ॥

સાહેબ સમર્થ તો સો તુલસી કે માથે પર, સોઊ અપરાધ બિનુ બીર, બાંધિ મારિયે ।

પોખરી બિસાલ બાંહુ, બલિ, બારિયર પીર, મકરી જ્યો પકરિ કે બદન બિદારિયે ॥૨૨॥

અર્થ: હે કેશરી કુમાર! તમે ઉજ્જડ લોકો (સુગ્રીવ અને વિભીષણ) ને વસાવી દીધા છે અને વસવાટ કરનારાઓ (રાવણ અને તેના સાથીઓ) નો નાશ કર્યો છે, તમારી તે શક્તિ યાદ રાખો. અરે, રામચંદ્રજીના સેવકો માટે તમે કલ્પવૃક્ષ છો અને ગરીબો અને નિર્બળો માટે તમારા સાથી છો. ઓ બહાદુરો! તુલસીના કપાળે તમારા જેવા મહાન સ્વામી હોવા છતાં, તેને બાંધીને મારી નાખવામાં આવે છે. હું બલિદાન છું, મારી ભુજાઓ પાણીની જેમ વિશાળ છે અને આ વેદનાનો તેમનામાં અંત આવી ગયો છે, જેમ કોઈ જળચર માણસને પાણીમાં પકડીને લડવામાં આવે છે. કૃપા કરીને કરોળિયા જેવા આ જળચર પ્રાણીને પકડી લો અને તેનું મોં ફાડી નાખો.

રામ કો સનેહ, રામ સાહસ લખન સિય, રામ કી ભગતિ, સોય સંકટ નિવારિયે ।

મુદ મરકટ રોગ બારિનિધિ હેરિ હારે, જીવ જામવંત કો ભરોસો તેરો ભારિયે ॥

કૂદિયે કૃપાલ તુલસી સુપ્રેમ પબ્બયતે, સુથલ સુબેલ ભાલૂ બૈઠિ કે વિચારિયે ।

મહાબીર બાંકુરે બરાકી બાંહ પીર ક્યો ન, લંકિની જ્યો લાત ઘાત હી મરોરિ મારિયે ॥૨૩॥

અર્થ: મને રામચંદ્રજી પ્રત્યે પ્રેમ છે, હું તેમની પૂજા કરું છું અને તેમના ભાઈ લક્ષ્મણ અને પત્ની સીતાજીની કૃપાથી મારામાં હિંમત છે, જેનાથી હું મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી શકું છું. કૃપા કરીને મારા દુઃખ અને તકલીફો દૂર કરો. આનંદના રૂપમાં આવેલ વાંદરાએ રોગ જેવા મોટા સાગરને જોઈને ત્યાગ કર્યો અને જંગલના રૂપમાં જાંબવનને તમારામાં પૂરો વિશ્વાસ છે. હે કૃપાળુ ! તમે કૃપાથી ભરપૂર છો, કૃપા કરીને તુલસીના પ્રેમના સુંદર પર્વત પરથી કૂદીને મારા શ્રેષ્ઠ સ્થાન (હૃદય)ના પવિત્ર પર્વત પર જાંબવન જીની રાહ જોઈને બેસીને મને મદદ કરો. હે પરાક્રમી સેનાના યોદ્ધા! તું લંકિનીને મારા હાથના દુખાવાથી મરોડીને મારી કેમ નથી નાખતો?

લોક પરલોકહું તિલોક ન વિલોકિયત, તોસે સમરથ યષ ચારિહું નિહારિયે ।

કર્મ, કાલ, લોકપાલ, અગ જગ જીવજાલ, નાથ હાથ સબ નિજ મહિમા બિચારિયે ॥

ખાસ દાસ રાવરો, નિવાસ તેરો તાસુ ઉર, તુલસી સો, દેવ દુખી દેખિઅત ભારિયે ।

બાત તરુમૂલ બાંહૂસૂલ કપિકચ્છુ બેલિ, ઉપજી સકેલિ કપિ કેલિ હી ઉખારિયે ॥૨૪॥

અર્થ: હું ત્રણેય લોક (પૃથ્વી, સ્વર્ગ, અંડરવર્લ્ડ) માં ચારેય દિશાઓથી જોઉં છું, પરંતુ તમારા જેવું કોઈ નથી. હે નાથ ! બધા જ સ્થાવર અને જંગમ જીવોના કર્મ, કાળ, લોકપાલ અને સંચય તમારા હાથમાં છે, કૃપા કરીને તમારા મહિમાનું ચિંતન કરો. હે ભગવાન! તુલસી તારી ખાસ સેવક છે, તું તેના હૃદયમાં વસે છે, અને તે ખૂબ જ દુઃખમાં છે. સંઘિવાથી થતા હાથના દુખાવાની સારવાર કાદવમાં લતાની જેમ કરો અને તેના મૂળને બાંધો અને તેને વાંદરાની રમતની મદદથી દૂર કરો.

કરમ કરાલ કંસ ભૂમિપાલ કે ભરોસે, બકી બક ભગિની કાહૂ તેં કહા ડરૈગી ।

બડ઼્ઈ બિકરાલ બાલ ઘાતિની ન જાત કહિ, બાંહૂ બલ બાલક છબીલે છોટે છરૈગી ॥

આઈ હૈ બનાઈ બેષ આપ હી બિચારિ દેખ, પાપ જાય સબ કો ગુની કે પાલે પરૈગી ।

પૂતના પિસાયિની જ્યો કપિ કાન્હ તુલસી કી, બાંહ પીર મહાબીર તેરે મારે મરૈગી ॥૨૫॥

અર્થ: શું રાક્ષસી પુતના બહેન બકાસુર કર્મ સ્વરૂપે ઉગ્ર કંસરાજના ભરોસે કોઈથી ડરશે? તે બાળકોને મારવા માટે ખૂબ જ ડરતી હોય છે, અને તેની ટીખળો અનોખી હોય છે, જેને કોઈ કહી શકતું નથી, તે નાના શિશુઓને તેના મોટા હાથ વડે છીનવીને મારી નાખવાનો પ્રયાસ કરશે. કૃપા કરીને વિચાર કરો, તે સુંદર રૂપમાં આવી છે, અને જો તમે બાળકોને સરખાના ગુણો જણાવશો તો દરેકના પાપ દૂર થઈ જશે. હે પરાક્રમી યોદ્ધા! તુલસીના હાથમાં દુખાવો પૂતના પિશાચીની જેવો છે, અને તમે બાલકૃષ્ણનું સ્વરૂપ છો, તમે તેને મારશો તો જ તે મરી જશે.

ભાલ કી કિ કાલ કી કિ રોષ કી ત્રિદોષ કી હૈ, બેદન બિષમ પાપ તાપ છલ છાંહ કી ।

કરમન કૂટ કી કિ જન્ત્ર મન્ત્ર બૂટ કી, પરાહિ જાહિ પાપિની મલીન મન માંહ કી ॥

પૈહહિ સજાય, નત કહત બજાય તોહિ, બાબરી ન હોહિ બાનિ જાનિ કપિ નાંહ કી ।

આન હનુમાન કી દુહાઈ બલવાન કી, સપથ મહાબીર કી જો રહૈ પીર બાંહ કી ॥૨૬॥

અર્થ: આ દુઃખ કોઈ કારણસર નથી, એ તો ખાલી મારા ભયંકર પાપોનું પરિણામ છે, અને એમાં દુઃખ અને છેતરપિંડી છે. મૃત્યુ અને અન્ય પ્રકારના અનોખા ઉપાયોને બદલે, આ મારા પાપનો પડછાયો છે, હે મનના મલિન પાપી, પૂતના! તું જા, નહીં તો હું તને લાકડીની જેમ માર મારીશ, જેથી તું કપિરાજનો સ્વભાવ બગાડે નહીં. જે હાથમાં પીડા આપે છે, હું હવે શક્તિશાળી હનુમાનજીની મદદ અને રક્ષણ કરું છું, જેનો અર્થ છે કે તે હવે તમને નુકસાન પહોંચાડી શકશે નહીં.

સિંહિકા સંહારિ બલ સુરસા સુધારિ છલ, લંકિની પછારિ મારિ બાટિકા ઉજારી હૈ ।

લંક પરજારિ મકરી બિદારિ બાર બાર, જાતુધાન ધારિ ધૂરિ ધાની કરિ ડારી હૈ ॥

તોરિ જમકાતરિ મંદોદરી કઠોરિ આની, રાવન કી રાની મેઘનાદ મહતારી હૈ ।

ભીર બાંહ પીર કી નિપટ રાખી મહાબીર, કૌન કે સકોચ તુલસી કે સોચ ભારી હૈ ॥૨૭॥

અર્થ: સિંહિકાની શક્તિને પરાજિત કરી, સુરસાની યુક્તિઓ સુધારી, લંકિનીને મારી નાખી અને અશોક-વાટિકાનો નાશ કર્યો. લંકાપુરીનો નાશ કર્યો. યમરાજની તલવારે તેનો પડદો ફાડી નાખ્યો અને મેઘનાદની માતા અને રાવણની પત્નીને મહેલમાંથી બહાર કાઢી. હે પરાક્રમી યોદ્ધા! તુલસીની ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા છે, અને તમે મારા હાથના દુખાવાથી બચી ગયા છો, બીજા કોઈના કારણે.

તેરો બાલિ કેલિ બીર સુનિ સહમત ધીર, ભૂલત સરીર સુધિ સક રવિ રાહુ કી ।

તેરી બાંહ બસત બિસોક લોક પાલ સબ, તેરો નામ લેત રહેં આરતિ ન કાહુ કી ॥

સામ દામ ભેદ વિધિ બેદહૂ લબેદ સિધિ, હાથ કપિનાથ હી કે ચોટી ચોર સાહુ કી ।

આલસ અનખ પરિહાસ કે સિખાવન હૈ, એતે દિન રહી પીર તુલસી કે બાહુ કી ॥૨૮॥

અર્થ: હે બહાદુર! તારી જુવાનીની રમત સાંભળીને લોકો ચોકી જાય છે, અને ઈન્દ્ર, સૂર્ય અને રાહુ જેવા દેવતાઓ તેમની દિવ્યતા ભૂલી જાય છે. બધા રક્ષકો તમારા બળવાન ભુજાઓના બળમાં સંતુષ્ટ રહે છે, અને તમારા નામના જપથી કોઈનું દુઃખ દૂર થાય છે. તે સ્પષ્ટ છે કે હિંમતવાન ચોરો અને તપસ્વીઓનું નેતૃત્વ ફક્ત કપિનાથના હાથમાં છે, જેમ કે શાસ્ત્રો અને વેદોમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. આટલા દિવસોથી તુલસીદાસ કઈ મુસીબતનો સામનો કરી રહ્યા છે, તે તમારી આભસ છે કે ગુસ્સો, મજાક કે શિક્ષણ.

ટૂકનિ કો ઘર ઘર ડોલત કંગાલ બોલિ, બાલ જ્યો કૃપાલ નત પાલ પાલિ પોસો હૈ ।

કીન્હી હૈ સંભાર સાર અંજની કુમાર બીર, આપનો બિસારિ હૈ ન મેરેહૂ ભરોસો હૈ ॥

ઇતનો પરેખો સબ ભાન્તિ સમરથ આજુ, કપિરાજ સાંચી કહીં કો તિલોક તોસો હૈ ।

સાસતિ સહત દાસ કીજે પેખિ પરિહાસ, ચીરી કો મરન ખેલ બાલકનિ કોસો હૈ ॥૨૯॥

અર્થ: હે ગરીબોના દયાળુ રક્ષક! એક દિવસ હું અત્યંત ગરીબીથી ઘેરાયેલો ઘેર-ઘેર ભટકતો હતો, પણ તમે મને બોલાવીને બાળકની જેમ ઉછેર્યો. ઓ બહાદુર અંજની કુમાર! મુખ્યત્વે તમે મારી રક્ષા કરી છે, તમે તમારા ભક્તોને ક્યારેય ભૂલશો નહીં, મને પણ આની ખાતરી છે. હે કપિરાજ ! આજે તમે દરેક રીતે શક્તિશાળી છો, હું સાચે જ કહું છું કે ત્રણ લોકમાં તમારા જેવું કોણ છે? પણ મેં જોયું છે કે આ નોકર નાખુશ છે, જેમ કે પક્ષી રમતા બાળકો સાથે મરી રહ્યું છે અને તમે આ બધું જોઈ રહ્યા છો.

આપને હી પાપ તેં ત્રિપાત તેં કિ સાપ તેં, બઢ્ઢેઈ હૈ બાંહ બેદન કહી ન સહિ જાતિ હૈ ।

ઔષધ અનેક જન્ત્ર મન્ત્ર ટોટકાદિ કિયે, બાદિ ભયે દેવતા મનાયે અધીકાતિ હૈ ॥

કરતાર, ભરતાર, હરતાર, કર્મ કાલ, કો હૈ જગજાલ જો ન માનત ઇતાતિ હૈ ।

ચેરો તેરો તુલસી તૂ મેરો કહ્યો રામ દૂત, ઢીલ તેરી બીર મોહિ પીર તેં પિરાતિ હૈ ॥૩૦॥

અર્થ: મારા પાપોને લીધે અથવા ત્રણ પ્રકારનાં દુઃખોને લીધે મારા હાથની પીડા વધી છે, જેના વિશે કોઈ વિવાદ નથી, અને તેને ઘટાડવા માટે, ઘણી દવાઓ, સાધનો, મંત્રો અને યુક્તિઓ વગેરે અજમાવી, દેવતાઓની પૂજા કરી. પરંતુ તે બધું નિરર્થક હતું, પીડા માત્ર વધે છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ, કર્મ, કાલ અને સંસારની જાળ, જે તમારી આજ્ઞાનું પાલન કરતા નથી. હે રામદૂત ! તુલસી તમારા ભક્ત છે અને તમે

તેમને તમારા સેવક કહ્યા છે. ઓ બહાદુરો! આ દર્દ કરતાં તારી અદમ્ય ઈચ્છાનું બળ મને વધુ પરેશાન કરે છે.

દૂત રામ રાય કો, સપૂત પૂત વાય કો, સમત્વ હાથ પાય કો સહાય અસહાય કો ।

બાંકી બિરદાવલી બિદિત બેદ ગાઇયત, રાવન સો ભટ ભયો મુઠિકા કે ધાય કો ॥

એતે બડે સાહેબ સમર્થ કો નિવાજો આજ, સીદત સુસેવક બચન મન કાય કો ।

થોરી બાંહ પીર કી બડ઼ઈ ગલાનિ તુલસી કો, કૌન પાપ કોપ, લોપ પ્રકટ પ્રભાય કો ॥૩૧॥

અર્થ: તમે પવનના પુત્ર રાજા રામચંદ્રના દૂત છો, હાથ-પગમાં બળ ધરાવતા અને નિરાધારોના સહાયક છો. તમારી કીર્તિ અતિ પ્રસિદ્ધ છે, વેદ તમારી સ્તુતિ કરે છે અને રાવણ જેવા ત્રણ વિશ્વવિજેતા યોદ્ધાઓ પણ તમારી શક્તિનો ભોગ બન્યા છે. આવા મહાન અને લાયક ગુરુના આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કરવા છતાં, તમારા ઉમદા સેવકને તેના હાથની આ નાનકડી પીડાથી પીડાય છે. તુલસીદાસને આ દુઃખથી ખૂબ જ આશ્ચર્ય થાય છે કે તેમના કયા પાપ કે તમારા ક્રોધથી તમારો સીધો સહાયક બેભાન થઈ ગયો છે.

દેવી દેવ દનુજ મનુજ મુનિ સિદ્ધ નાગ, છોટે બડ઼એ જીવ જેતે ચેતન અચેત હૈ ।

પૂતના પિસાયી જાતુધાની જાતુધાન બાગ, રામ દૂત કી રજાઈ માથે માનિ લેત હૈ ॥

ઘોર જન્ત્ર મન્ત્ર કૂટ કપટ કુરોગ જોગ, હનુમાન આન સુનિ છાડ઼ત નિકેત હૈ ।

ક્રોધ કીજે કર્મ કો પ્રબોધ કીજે તુલસી કો, સોધ કીજે તિનકો જો દોષ દુખ દેત હૈ ॥૩૨॥

અર્થ: દેવીઓ, દેવતાઓ, દાનવો, મનુષ્યો, ઋષિઓ, સિદ્ધો અને સર્પો, તમામ નાના-મોટા સજીવ જીવો અને પૂતના, પિસાયીની અને રાક્ષસી જેવા ઉગ્ર જીવો, તેઓ બધા રામદૂત પવનકુમારના આદેશને માન આપે છે. હનુમાનજીની અપીલ સાંભળીને તે ભયંકર યંત્ર-મંત્રો, કપટીઓ અને દુષ્ટ રોગીનો વિરોધ કરે છે અને સ્થળ છોડી દે છે. મારા દોષિત કાર્યો પર ગુસ્સે થાઓ, મારા દુઃખને દૂર કરો અને મારા પાપોને સુધારો.

તેરે બલ બાનર જિતાયે રન રાવન સો, તેરે ઘાલે જાતુધાન ભયે ઘર ઘર કે ।

તેરે બલ રામ રાજ કિયે સબ સુર કાજ, સકલ સમાજ સાજ સાજે રઘુબર કે ॥

તેરો ગુનગાન સુનિ ગીરબાન પુલકત, સજલ બિલોચન બિરંચિ હરિહર કે ।

તુલસી કે માથે પર હાથ ફેરો કીસ નાથ, દેખિયે ન દાસ દુખી તોસો કનિગર કે ॥૩૩॥

અર્થ: તમારી શક્તિએ વાંદરાઓને રાવણ સામેના યુદ્ધમાં જીતી લીધા અને તમારી મહાન શક્તિએ રાક્ષસોને પરાજિત કર્યાં. તમારી અદ્ભુત શક્તિઓએ રાજા રામચંદ્રજી દ્વારા દેવતાઓના તમામ કાર્યો પૂર્ણ કર્યાં, અને તમે તેમના સમાજને શણગાર્યાં. તમારા ગુણોની પ્રશંસા કરીને દેવતાઓ પણ આશ્ચર્યચકિત થાય છે અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશની આંખોમાં આંસુ છે. હે વાનરોના ભગવાન! મારા તુલસીના કપાળ પર હાથ રાખો, તમારા જેવા તમારા પ્રતિષ્ઠાના સાચા અનુયાયી, વાંદરાઓના રાજાને ક્યારેય દુઃખી જોયો નથી.

પાલો તેરે ટૂક કો પરેહૂ ચૂક મૂકિયે ન, ફૂર કૌડ઼ઈ દૂકી હૌં આપની ઓર હેરિયે ।

ભોરાનાથ ભોરે હી સરોષ હોત થોરે દોષ, પોષિ તોષિ થાપિ આપનો ન અવ ડેરિયે ॥

અંબુ તૂ હૌં અંબુ ચૂર, અંબુ તૂ હૌં ડિભ સો ન, બૂઝિયે બિલંબ અવલંબ મેરે તેરિયે ।

બાલક બિકલ જાનિ પાહિ પ્રેમ પહિયાનિ, તુલસી કી બાંહ પર લામી લૂમ ફેરિયે ॥૩૪॥

અર્થ: હું તમારા ટુકડામાંથી જન્મ્યો છું, અને જો હું ચૂકી જઉં તો પણ શાંત ન થાઓ. હું નાનો કુમાર, તમારો નોકર છું, પણ ફૂપા કરીને મને જુઓ. ઓ નિર્દોષ ! તમારી સાદગીને કારણે તમને થોડો ગુસ્સો આવે છે, મને સંતોષ આપો અને મારી પાસે આવો, મને તમારો સેવક માનો, ફૂપા કરીને મારા માટે કોઈ મુશ્કેલી ન ઉભી કરો. તું પાણી છે તો હું માછલી છું, તું મા છે તો હું બાળક છું, મહેરબાની કરીને વિલંબ ન કરો, હું તારો આશ્રય શોધી રહ્યો છું. મારી સાથે એક પીડિત બાળક જેવો વ્યવહાર કરો અને તેને ટેકો આપો, ફૂપા કરીને તુલસીની પીડાને દૂર કરવા માટે તમારી કરુણાની નિશાની બતાવો.

ઘેરિ લિયો રોગનિ, કુજોગનિ, કુલોગનિ જ્યૌં, બાસર જલદ ઘન ઘટા ધુકિ ધાઈ હૈ ।

બરસત બારિ પીર જારિયે જવાસે જસ, રોષ બિનુ દોષ ધૂમ મૂલ મલિનાઈ હૈ ॥

કરુનાનિધાન હનુમાન મહા બલવાન, હેરિ હૈંસિ હાંકિ ફૂંકિ ફૌંજૈ તે ઉડ઼આઈ હૈ ।

ખાથે હુતો તુલસી કુરોગ રાઢ઼ રાકસનિ, કેસરી કિસોર રાખે બીર બરિઆઈ હૈ ॥૩૫॥

અર્થ: રોગો, અશુભ સંયોગો અને દુષ્ટ લોકો મને ચારે બાજુથી ઘેરી વળ્યા છે, જેમ કે વાદળોના ભારે સમૂહ દિવસ દરમિયાન આકાશમાં ફરતા હોય છે. તેઓ દુઃખના વરસાદના રૂપમાં મારો નાશ કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે, પરંતુ શક્તિશાળી હનુમાને તેમના ક્રોધનો જવાબ આપ્યો અને કોઈપણ પાપ વિના આ દુષ્ટ લોકોને અગ્નિની જેમ બાળી નાખ્યા. હે પરાક્રમી હનુમાનજી, દયાના સંગ્રાહક! તમે હસો અને તમારા

શક્તિશાળી ફટકાથી વિરોધી સેનાને ઉડાડી દો. ઓ કેશરી કિશોર વીર! રાક્ષસ કુરોગે તુલસી ખાધી હતી, પણ તમે તેનું રક્ષણ કર્યું છે અને મને બચાવ્યો છે.

સવૈયા

રામ ગુલામ તુ હી હનુમાન ગોસાઈ સુસાઈ સદા અનુકૂલો ।

પાલ્લો હૌં બાલ જ્યો આખર દૂ પિતુ માતુ સૌ મંગલ મોદ સમૂલો ॥

બાઈ કી બેદન બાઈ પગાર પુકારત આરત આનંદ ભૂલો ।

શ્રી રઘુબીર નિવારિયે પીર રહૌં દરબાર પરો લટિ લૂલો ॥૩૬॥

અર્થ: હે ગોસ્વામી હનુમાનજી! તમે ઉત્તમ ગુરુ છો અને હંમેશા શ્રી રામચંદ્રજીના સેવકોની પડખે છો. “રામ-રામ” શબ્દોએ માતા-પિતાની જેમ મારી સંભાળ લીધી છે, જે હંમેશા આનંદ અને શુભનું કારણ છે. ઓ બહુપગાર! સુખને ભૂલીને, તારા હાથની વેદનાથી હું દુઃખમાં પોકાર કરું છું. હે રઘુ કુળના શૂરવીર! કૃપા કરીને મારી પીડા દૂર કરો, જેથી હું નબળા અને અસમર્થ હોવા છતાં પણ તમારા દરબારમાં રહી શકું.

ઘનાક્ષરી

કાલ કી કરાલતા કરમ કઠિનાઈ કીઘૌ, પાપ કે પ્રભાવ કી સુભાય બાય બાવરે ।

બેદન કુભાંતિ સો સહી ન જાતિ રાતિ દિન, સોઈ બાઈ ગહી જો ગહી સમીર ડાબરે ॥

લાયો તરુ તુલસી તિહારો સો નિહારિ બારિ, સીંચિયે મલીન ભો તયો હૈ તિહું તાવરે ।

ભૂતનિ કી આપની પરાયે કી કૃપા નિધાન, જાનિયત સબહી કી રીતિ રામ રાવરે ॥૩૭॥

અર્થ: મને ખબર નથી કે તે સમયની ભયાનકતા, કર્મની મુશ્કેલીઓ, પાપના પ્રભાવ અથવા કુદરતી ક્રોધને કારણે છે, પરંતુ દિવસ અને રાત એક ભયંકર પીડા છે જે સહન કરી શકાતી નથી, અને તે છે હાથ. હજુ પણ પવન કુમાર પાસે છે. તમારા પ્રેમથી તુલસીના છોડ વાવ્યા છે. તેમની પીડાદાયક સ્થિતિ તે ત્રણ મુશ્કેલીઓ માટે તટસ્થ છે, અને તમારો કરુણાનો સાગર તેમને ઇલાજ કરવા માટે કામ કરશે. હે દયાનિધન રામચંદ્રજી, તમે બધા જીવોના, તમારા અને તમારા સ્થાને રહેલા દરેકના રડવાની પ્રક્રિયા જાણો છો.

પાંચ પીર પેટ પીર બાંહ પીર મુંહ પીર, જર જર સકલ પીર મઈ હૈ ।

દેવ ભૂત પિતર કરમ ખલ કાલ ગ્રહ, મોહિ પર દવરિ દમાનક સી દઈ હૈ ॥

હૌં તો બિનુ મોલ કે બિકાનો બલિ બારે હીતેં, ઓટ રામ નામ કી લલાટ લિખિ લઈ હૈ ।

કુંભજ કે કિંકર બિકલ બૂઢ્એ ગોખુરનિ, હાય રામ રાય ઐસી હાલ કહૂં ભઈ હૈ ॥૩૮॥

અર્થ: પગ, પેટ, હાથ અને મોઢાના દુઃખાવા, શારીરિક પીડાએ મને વૃદ્ધ અને નિર્બળ બનાવી દીધો છે. દેવો, પિતૃઓ, ભૂત, કર્મ, કાળ અને અશુભ ગ્રહો, આ બધા મારા પર તોપોના પૂરની જેમ હુમલો કરી રહ્યા છે. હું નાનપણથી તમારા હાથમાં છું, કોઈ ભાવ વિના અને મેં મારા મનમાં રામનું નામ લખ્યું છે. હે રાજા રામચંદ્રજી! અગસ્ત્ય મુનિનો સેવક ગાયના ખૂરમાં ડૂબી ગયો હોય એવું કંઈક થયું છે?

બાહુક સુબાહુ નીચ લીચર મરીચ મિલિ, મુંહ પીર કેતુજા કુરોગ જાતુધાન હૈ ।

રામ નામ જપ જાગ કિયો ચહોં સાનુરાગ, કાલ કેસે દૂત ભૂત કહા મેરે માન હૈ ॥

સુમિરે સહાય રામ લખન આખર દૌઊ, જિનકે સમૂહ સાકે જાગત જહાન હૈ ।

તુલસી સંભારિ તાડકા સંહારિ ભારિ ભટ, બેધે બરગદ સે બનાઈ બાનવાન હૈ ॥૩૯॥

અર્થ: મારી ભુજાઓ પીડાના રૂપમાં છે, તે સુબાહુ અને મારીચ અને તડકા જેવા રાક્ષસોના રૂપમાં છે. મારા મોંમાં દુઃખાવો અને અન્ય ખરાબ રોગો બીજા રાક્ષસોથી આવ્યા છે. હું ઈચ્છું છું કે હું પ્રેમથી રામનામનો જાપ કરી શકું, પણ શું સમયના નિયમ પ્રમાણે આ ભૂત મારા વશમાં છે? (આ સંભવ નથી.) જેમનું નામ દુનિયામાં મોટું થઈ રહ્યું છે તેઓ મને “R” અને “M” બે અક્ષરો યાદ રાખવામાં મદદ કરશે. હે તુલસી! તત્કાને મારનાર અને તેમને પોતાના તીરનું નિશાન બનાવનાર મહાન યોદ્ધાની સાથે તમે, એક મોટા ફળની જેમ આગામી બિંદુમાં તેમનો નાશ કરશો.

બાલપને સૂઘે મન રામ સનમુખ ભયો, રામ નામ લેત માંગિ ખાત ટૂક ટાક હૌં ।

પરયો લોક રીતિ મેં પુનીત પ્રીતિ રામ રાય, મોહ બસ બૈઠો તોરિ તરકિ તરાક હૌં ॥

ખોટે ખોટે આચરન આચરત અપનાયો, અંજની કુમાર સોધ્યો રામપાનિ પાક હૌં ।

તુલસી ગુસાઈ ભયો ભોંટે દિન ભૂલ ગયો, તાકો ફલ પાવત નિદાન પરિપાક હૌં ॥૪૦॥

અર્થ: નાનપણથી જ હું શ્રી રામચંદ્રજીની સામે ખુલ્લા મનથી આવતો અને રામનું નામ યાવતો અને ખાતો. પછી મારી યુવાવસ્થામાં, લોક રિવાજને અનુસરીને, મેં અજ્ઞાનતાથી રાજા રામચંદ્રજીના પવિત્ર પ્રેમને સ્પર્શ કર્યો અને વિશ્વાસ તોડ્યો. તે સમયે, મને અંજની કુમારે દત્તક લીધો હતો, અને રામચંદ્રજીના પવિત્ર હાથે મને સુધાર્યો હતો. તુલસી ગોસાઈન બની ગઈ, ભૂતકાળના ખોટા દિવસો ભૂલી ગઈ, આખરે આજે તેનું સારું પરિણામ મળી રહ્યું છે.

અસન બસન હીન બિષમ બિષાદ લીન, દેખિ દીન દૂબરો કરૈ ન હાય હાય કો ।

તુલસી અનાથ સો સનાથ રઘુનાથ કિયો, દિયો ફલ સીલ સિંધુ આપને સુભાય કો ॥

નીચ યહિ બીચ પતિ પાઇ ભરુ હાઈગો, બિહાઇ પ્રભુ ભજન બચન મન કાય કો ।

તા તેં તનુ પેષિયત ઘોર બરતોર મિસ, ફૂટિ ફૂટિ નિકસત લોન રામ રાય કો ॥૪૧॥

અર્થ: તેને અન્ન અને વસ્ત્રથી વંચિત જોઈને, ભયંકર દુઃખમાં ડૂબી ગયેલો, નિરાધાર અને નિર્બળ, એવો કોઈ ન હતો જેણે વિલાપ ન કર્યો હોય, તે અનાથ તુલસીને દયાસાગર સ્વામી રઘુનાથજીએ તેમની સંસ્થા દ્વારા શ્રેષ્ઠ પરિણામ આપ્યું. તેની સાથે રહીને, આ નીચ વ્યક્તિએ, તેની ગર્વની લાગણીને લીધે, ભગવાન રામની સ્તુતિ છોડી દીધી, અને તેના કારણે, તેના શરીરમાંથી ભયંકર વાસણો ફૂટી ગયા, જેમ કે વાસણમાંથી ખારા છિદ્રો દ્વારા બહાર નીકળી રહ્યું છે.

જીઓ જગ જાનકીજીવન કો કહાઇ જન, મરિબે કો બારાનસી બારિ સુરસરિ કો ।

તુલસી કે દોહૂં હાથ મોદક હૈં એસે ઠાંઠા, જાકે જિયે મુયે સોય કરિહૈં ન લરિ કો ॥

મોકો ઝૂંટો સાંયો લોગ રામ કૌ કહત સબ, મેરે મન માન હૈં ન હર કો ન હરિ કો ।

ભારી પીર દુસહ સરીર તેં બિહાલ હોત, સોઊ રઘુબીર બિનુ સકૈ દૂર કરિ કો ॥૪૨॥

અર્થ: જાનકી-જીવન, રામચંદ્રજીના સેવક કહીને સંસારમાં જીવિત હોવા છતાં અને મરવા માટે કાશી અને ગંગાના કિનારે હોવા છતાં, તુલસીના બંને હાથમાં લાડુ છે, જેના કારણે જીવવા અને મરવામાં કોઈ ફરક નથી. . બધા મને રામનો દાસ કહે છે અને મને પણ મારા મનમાં અભિમાન છે કે હું રામચંદ્રજી સિવાય શિવનો કે વિષ્ણુનો ભક્ત નથી. મારા શરીરની અપાર પીડાથી હું અત્યંત દુઃખી છું, અને તેને દૂર કરવા માટે રઘુનાથજી સિવાય બીજી કોઈ સાધના નથી.

સીતાપતિ સાહેબ સહાય હનુમાન નિત, હિત ઉપદેશ કો મહેસ માનો ગુરુ કે ।

मानस व्यन काय सरन तिहारे पाँय, तुम्हरे लरोसे सुर मैं न जाने सुर के ॥

व्याधि भूत जनित उपाधि काहु जब की, समाधि की जै तुवसी को जानि जन कुर के ।

कपिनाथ रघुनाथ भोवानाथ भूतनाथ, रोग सिंधु क्यों न डारियत गाय पुर के ॥४३॥

अर्थ: हे ભગવાન હનુમાન! સ્વામી સીતાનાથજી હંમેશા આપણને મદદ કરે છે, અને હિતોપદેશ માટે મહાદેવ જેવા ગુરુની સાથે છે. હું તન, મન અને વાણીથી તમારા ચરણોમાં સમર્પિત છું અને તમારા પર ભરોસો રાખીને મેં દેવોને દેવતા નથી માન્યા. તુલસીને તમારા સાચા સેવક માનીને રોગ, ભૂત-પ્રેત કે કોઈ અનિષ્ટના ઉપદ્રવને દૂર કરીને તેને શાંતિ આપો. હે કપિનાથ, રઘુનાથ, ભોવાનાથ, ભૂતનાથ! તમારી શક્તિથી, મંગળમાં રોગના મહાસાગરને ગાયના ખુરની જેમ કાર્યક્ષમ રીતે ડૂબાડો.

કહો હનુમાન સો સુજાન રામ રાય સો, કૃપાનિધાન સંકર સો સાવધાન સુનિયે ।

હરષ વિષાદ રાગ રોષ ગુન દોષ મઈ, બિરયી બિરઝ્યી સબ દેખિયત દુનિયે ॥

માયા જીવ કાલ કે કરમ કે સુભાય કે, કરૈયા રામ બેદ કહે સાંચી મન ગુનિયે ।

તુમ્હ તે કહા ન હોય હા હા સો બુઝૈયે મોહિ, હૌ હૂં રહો મૌનહી વયો સો જાનિ લુનિયે ॥૪૪॥

અર્થ: હું હનુમાનજીને, સુજાન રાજા રામને અને કૃપાનિધાન શંકરને કહું છું, કૃપા કરીને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો. તે જોઈ શકાય છે કે સર્જનહારે સમગ્ર વિશ્વને આનંદ, ઉદાસી, જુસ્સો, ક્રોધ, ગુણો અને અવગુણોથી ભરી દીધું છે. વેદોમાં કહેવાયું છે કે ભગવાન રામચંદ્રજી માયા, જીવ, કાલ, કર્મ અને પ્રકૃતિના શક્તિશાળી નિયંત્રક છે. હું મારા મનમાં આ વાત સાચી માનું છું. હું તમને વિનંતી કરું છું કે તમે મારા પ્રત્યે દયા રાખો. તેમ છતાં, હું જાણ્યા પછી પણ ચૂપ રહીશ કારણ કે તેણે જે વાવ્યું છે તે ફક્ત તે જ લણી શકે છે.